

Magyarosi Sándor

BEVEZETŐ – A 200 ÉVE SZÜLETETT
MAGYAR TÁBORNOK
ÉS ARGENTIN EZREDES EMLÉKEZETE

Van egy magyar, írja a *Magyar múlt Dél-Amerikában* című könyvében Szabó László, akinek bronzszobra áll e távoli kontinensen. A szobor, amely Buenos Airesben található, az argentin hadsereg ezredeként jeleníti meg az illetőt, és arra emlékeztet, hogy az ország katonai főiskolájának egyik alapítója és első igazgatója volt. Ugyanakkor létezik egy utca Budapesten, amely szintén az ő nevét viseli, ezt az utcát azonban egy magyar szabadsághős tiszteletére nevezték el így, aki mindössze 27 évesen lett az 1848–49-es szabadságharc tábornoka. Mindkét esetben Czetz Jánosról, Bem egykori táborkari főnökéről van szó, folytatja Szabó, akinek érdekesítően változatos és küzdelmekben gazdag élet jutott osztályrészül¹, és aki – tegyük hozzá – mintegy 200 évvel ezelőtt Gidófalván született. A *Székelyföld* folyóirat júniusi számának hat tanulmányból álló összeállítása ebből az alkalomból kíván neki emléket állítani. Mielőtt azonban e tanulmányok ismertetésére rátérnénk, érdemes röviden áttekintenünk, hogy ki is volt ez a székely határőrvidékről származó katona, aki két kontinens két különböző országában szerzett magának halhatatlan nevet.

CZETZ JÁNOS ÉLETE

Czetz János 1822. június 8-án született Botskor Krisztina és Czetz János gyermekeként. Apja, aki a 11. székely határőr huszárezred kötelékében végigharcolta a napóleoni háborúkat, ekkor már kapitány volt, és családjával együtt a község bejáratánál épült századparancsnoki házában lakott. A fiú először a kézdivásárhelyi Katonai Nevelőintézetbe került, amelyet báró Purczell János, a 2. székely harárőr gyalogezred írszármazású parancsnoka létesített a határőrök gyermekei számára. John Pagetnek köszönhetően, aki 1835-ben beutazta Magyarországot

1 Szabó László: Czetz tábornok: A lélek nem alszik ki. In Szabó László: *Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900)*. Budapest, 1982, Európa Könyvkiadó, 143. p.

és Erdélyt, azt is tudjuk, hogy a helyiek mit gondoltak az intézményről.² „A székelyek szerint az iskola egyetlen célja – írja az említett utazásról szóló könyvében a később magyarrá lett angol utazó –, hogy a gyermekeiket elidegenítse hazájuktól és elfeledtesse velük az anyanyelvüket. Igaz, minden órát német nyelven tartanak, minden tankönyvük német, s a gyerekeknek még egymás közt is így kell beszélniük. Magyar szó nem is hangzik el a magyar iskola falai között. Nyilvánvaló, a szegény székelyek úgy érzik, hogy a kormányzat igen méltatlanul bánik velük.”³ Paget kétségtelenül jól fogja meg a közhangulatot, de biztosan állíthatjuk, hogy nem mindenki osztotta a fenti véleményt. Valószínűleg az ifjú Czetz maga is ezek közé tartozhatott, és szinte biztosan közéjük tartozott az édesapja, aki pontosan tudta, milyen nehézségekkel jár valaki számára, hogy közkatonából tisztté küzdje fel magát, és hogy mennyire megkönnyítheti és lerövidítheti ezt az utat a megfelelő oktatás. A fiú ráadásul tehetséges is volt: miután Kézdivásárhelyen befejezte tanulmányait, a 11. határőr huszárezred parancsnokának, gróf Haller László ezredesnek az ajánlásával a Bécsújhelyi Katonai Akadémiára került.

A Theresianum néven is emlegetett intézményt Mária Terézia alapította 1751. december 14-én. Czetz az akadémia emlékkönyvének tanúsága szerint 1834. október 14-én érkezett meg Bécsújhelyre, és amint emlékirataiból kiderül, élete legboldogabb nyolc évét töltötte itt. (A zabolai származású Mikes Kelemen gróf, aki a szabadságharc idején Czetz harcostársa volt, szintén ebben az időszakban – 1832. szeptember 6-tól 1836. augusztus 15-ig – tanult a katonai akadémián.) E nyolc év alatt minden vizsgáját évfolyamelsőként tette le. 1842 októberében nevezték ki hadnagynak, ezt követően pedig az erdélyi (Wacquant) sorgyalogezred harmadik, Brassóban állomásozó zászlóaljához vezényelték.

A brassói szolgálat után Czetz előbb Budapestre, majd Gyulafehérvárra került. Az 1848-as forradalom kitörése már Bécsben találta – 1847 májusától a császári és királyi táboroknál volt beosztásban –,

2 Czetz Kézdivásárhelyen töltött tanulóévei kapcsán lásd: Siposné dr. Kecskeméthy Klára: Két életút, két hazában. 194 éve született Czetz János. *Hadtudomány*, XXVI. évf. (2016) 3–4. sz. 132–133. p.

3 John Paget: *Magyarország és Erdély. Napló (1849. június 13. – augusztus 17.)* Kolozsvár, 2011, Kriterion Könyvkiadó, 342. p.

azonban Mészáros Lázár kérésére, aki 1848. május 23-án vette át az első felelős magyar kormányban a hadügyminiszteri posztot, a szerveződő magyar hadügyminisztériumban vállalt szolgálatot.

Az 1848. év végére Erdélyben a forradalmi erők helyzete egyre aggasztóbbá vált: a nagyszebeni főparancsnokság vezénylő tábornoka október 18-án nyíltan szembefordult a magyar kormánnyal, és a válságos helyzetet tovább súlyosbította a magyar csapatok parancsnokának, báró Baldacci Manónak a határozatlansága is. Czetz 1848. október 27-én kapott utasítást arra, hogy Erdélybe utazzon és vegye át Baldacci mellett a vezérkari főnöki teendőket. A helyzet Czetz érkezését követően sem javult: a császári hadvezetésnek sikerült elfoglalnia Kolozsvárt, a magyar csapatok pedig Erdélyt (Háromszék kivételével) feladva Csucsára vonultak vissza. A sorozatos kudarcok hatására Kossuth úgy döntött, hogy leváltja Baldaccit, a csucsai sereg ideiglenes parancsnokául pedig az ekkor már tábornoki őrnagyként szolgáló Czetz Jánost nevezte ki. Ez a megbízatás azonban csak december 7-éig tartott, ugyanis ekkor érkezett meg Erdélybe az itteni forradalmi erők új parancsnoka, József Bem – vagy, ahogyan a magyarok ismerik, Bem József tábornok.

Bem érkezése után az első támadást a császári csapatok indították december 17-én, azzal a céllal, hogy a Csucsai-szoroson áttörve hátba támadhassák a szabadságharc magyarországi erőit. A magyar csapatok előbb megállították a támadókat – Czetz ezekben a harcokban Bem seregének egyik szárnyát vezette –, majd visszaszorították őket Gorbó felé. Ezzel kezdetét vette az az általános ellentámadás, amelynek eredményeként végül sikerült kiszorítani a császári csapatokat Erdély területéről.

Czetz előbb a Kolozsvárt dél felől, azaz Tordánál fedező hadoszlop parancsnokaként működött, majd 1849. január 21-én Nagyszebennél újra csatlakozott a Bem vezette erőkhöz. A magyar csapatok nem tudták elfoglalni a várost – itt esett el a korábban már említett Mikes Kelemen ezredes is –, és egy kis időre úgy tűnt, az osztrákoknak mégis sikerül felülkerekedniük: miután segítséget kaptak a Havasalföldön tartózkodó orosz csapatoktól, Vízaknánál súlyos vereséget mértek Bemre. Ezt követően az ellenfelek február 9-én, a piski csatában talákoztak újra, amelyben magyar oldalon már a Magyarországról erősítésként küldött csapatok is részt vettek, és amelyben Czetz is több

rendben bizonyította rátermettségét. Az egyik legismertebb esetre a Sztrigy hídján került sor, mégpedig akkor, amikor az osztrák csapatok kitűzték a fehér zászlót és barátkozni kezdtek a magyar oldalon harcoló, de korábban szintén a császári hadseregben szolgáló ellenfeleikkel – pontosabban a barátkozás örve alatt megpróbálták foglyul ejteni a magyarok tisztjeit. Felismerve, hogy mire megy ki a dolog, Czetz parancsot adott a tüzérségnek, hogy nyissanak tüzet a hídra. Részben ennek az intézkedésnek volt köszönhető, hogy sikerült meghátrálásra készíteni az osztrákokat. Már-már úgy tűnt, a magyarok megnyerik a csatát, amikor az ellenség által viaszosított Mátyás-huszárok meghátrálása – egyéb csapatrészeket is magával ragadva – pánikszerű meneküléssé fajult. Czetz a Szemeria és Dédács közti domboknál két székely szakasszal és a Württemberg-huszárokból alakított kordonnal felfogta a menekülőket. „E rendszabály alkalmazása által félóránál rövidebb idő alatt újra voltak alakítva a zászlóaljok’ – írja Bem erdélyi hadjáratáról szóló munkájában –, és nemsokára helyre volt állítva a csatarend két részben, az út jobb és bal felé, a Mátyás-huszárok a központon, a Württemberg-huszárok a bal, s a bihariak a jobb szárny mögött ismét helyükön voltak. Eközben Bem is igen előnyösen felállította ütegeit, az úton és az útszéli dombokon. A császáriak e szerint rendetlenül szétszórt tömeg helyett egy igen tekintélyes csapatot láttak maguk előtt jó rendben és előnyösen elhelyezve.”⁴ Czetz döntése következtében az ütközet a magyarok győzelmével végződött, az Erdélyért folytatott küzdelem azonban csak azt követően dőlt el, hogy március 11-én sikerült elfoglalni Nagyszebent, az orosz és császári csapatok pedig elhagyták Erdélyt.

Miután Bem áprilisban az erdélyi sereg egy részével a Temesi bánóság felszabadítására indult, Czecz lett az Erdélyben maradt csapatok parancsnoka, május 8-án, 27 évesen pedig megkapta a tábornoki rendfokozatot is. Hogy mindez nem volt ingyen, azt az az 1849. február 10-én történt eset is jól érzékelteti, amelyet ő maga mesél el. „Akkor a folytonos harcok miatt már egy teljes hete nem került le rólam az egyenruha – írja. – Halálosan kimerülve az alvinczi pap házába mentem aludni. Még az éjszaka folyamán betört a faluba egy ellenséges

4 Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848–49-ben. Ford. Komáromi Iván. Pest, 1868, Nyomatott Gyurian és Deutsch Mórnál, 100–101. p.

járór, amelyet rövid tűzharc után foglyul ejtettek, én azonban nem ébredtem fel mély álmomból. Reggel aztán barátom, Bethlen Gergely, látva, hogy nem mozdulok, kiszedett az ágyból, rákötött a lovamra, s csak akkor ébredtem fel, mikor csapataimhoz értem.”⁵

A júniusi orosz intervencióval kezdődő nyári hadjáratban egy lovas-balesetben szerzett sérülése miatt már nem vett részt, és a fogságba esést is sikerült elkerülnie. A szabadságharc leverését követően Bécsen keresztül előbb Hamburgba, majd Párizsba ment, és a következő tizenegy évet Európában töltötte, remélve, hogy sikerül újrakezdeni a harcot az osztrákok ellen. Európai utazásai során Sevillában ismerkedett meg Basilia de Rosasszal, egy száműzött argentin politikus unokahúgával, akivel rövid időn belül össze is házasodtak. Végül 1860-ban – mivel egyre inkább belátta, hogy a forradalom ügyét nem lehet feltámasztani – Czetz úgy döntött, hogy családjával együtt felesége szülőföldjére, Argentínába költözik. Új hazájában eleinte térképészeti munkákat vállalt, egy idő után pedig az argentin hadsereg tisztjeként műszaki alakulatot is szervezett. A nevéhez fűződő legemlékezetesebb esemény azonban az argentin katonai akadémia, a Colegio Militar de la Nation megalapításában való részvétel, amelynek négy évig a parancsnoka is volt. 1895-ben majdnem harmincévnyi szolgálat után az argentin hadsereg ezredesként ment nyugdíjba. Bár utolsó éveiben több rendben is tervezte, hogy Magyarországra látogat, erre végül nem került sor: Buenos Airesben hunyt el, 1904. szeptember 6-án.

CZETZ JÁNOS EMLÉKEZETE ÉS A SZÉKELYFÖLD FOLYÓIRAT

Amint korábban említettük, Czetz János születésének 200. évfordulóján a *Székelyföld* folyóirat egy hat tanulmányból álló összeállítással kíván tisztelni az egykori magyar tábornok és argentin ezredes emléke előtt. Az összeállítás első szerzője, Csikány Tamás a székely határőrvidék és Czetz János kapcsolatára fókuszál, felvázolva a honvédtábornok apjának életútját, aki a 11. székely határőr huszárezredben harcolta végig a napóleoni háborúkat. Lázár Balázs tanulmánya ugyancsak a napóleoni háborúk időszakát, ezen belül pedig a rastatti követgyilkosság történetét idézi fel, amelynek elkövetését a tárgyalt korszakban a székely huszárezred embereinek számlájára írták. A har-

5 Szabó: i. m. 163. p.

madik szerző, Süli Attila írása már az 1848–49-es szabadságharc időszakába vezeti át az olvasót. Süli a szabadságharc egyik legtragikusabb eseménye, Nagyenyed magyar lakóinak lemészárlása kapcsán arra keresi a választ, hogy Czetz, aki csapataival a történetek idején Tordán állomásozott, megakadályozhatta volna-e a tragédiát. Ezt a szöveget követi Balogh Ádám Tibor igen alapos tanulmánya, amelyben a szerző Czetz János új hazájának, Argentínának a történetét tekinti át abban az időszakban, amikor az egykori honvédtábornok a dél-amerikai országban élt és tevékenykedett. Ugyancsak Dél-Amerikához kapcsolódik Ingrid de Jong tanulmánya, mely a pampák és Patagónia őslakosainak társadalmát mutatja be. De Jong főként arra a folyamatra koncentrál, amelyben különféle térképészeti és tervezési munkálatok elvégzése által Czetz is részt vett, és amelynek eredményeként az állam meghódította a bennszülöttek lakóterületét. Az összeállítást Siposné dr. Kecskeméthy Klára szövege zárja, melynek témája Czetz korabeli magyar lapokkal folytatott levelezése, illetve mindazok a kísérletek, amelyek célja az idős katona hazahozatala volt. Ehhez kívánunk minden kedves Olvasónknak kellemes olvasást!

*Czetz Jánost ábrázoló festmény
az argentin katonai akadémián, a Becsület Csarnokában*